

éjjel-nappal a holt körakások üres szakadécai közt loholnak.
 Mozdulataik lassuak, mint az éhes, legyengült állatoké.
 Mint a lassan alakuló állam, olyan lassan
 törnek elő a szennyecatornákból, melyekben szinte örökre fekszenek.
 Bizodalmuk, mely állítólag még meg van,
 azon a reményen épül,
 hogy az eső holnap majd alulról fölfele zuhog.
 Derűjük állítólag ellenállhatatlan,
 ha megpillantanak egy darab hust a kirakatban.

22.

Egyesek állítólag még mindig találnak munkát
 ott, ahol a búzát vonatszám öntik a tengerbe, melynek
 Csendes Océán a neve.
 És azok, akik padokon töltik az éjszakát, úgy halljuk,
 elalvás előtt az üres felhőkarcolókat
 egész különös gondolatokkal nézik.

23.

Micsoda csöd! Hogy elveszett itt egy
 nagy hírnév! Micsoda felfedezés:
 közösségük rendszere
 ugyanazokkal a szálnalmas hibákkal bír
 mint a szerényebbeké!

(Fordította: Méliusz N. József)

A ZSIDÓKÉRDÉS ÉS A CIONIZMUS (II)

Irta: VARGA LÁSZLÓ (Timișoara)

A zsidókérdés a zsidóság egyensúlyozatlan gazdasági-társadalmi helyzetének, s mindazon társadalmi surlódásainak foglalatja, melyek a zsidóság társadalmi multjából, különállásából, félasszimilációjából s kedvezőtlen osztályrétegződéséből következnek. A zsidóság egyik — modern formájú — védekezése a cionizmus. Az a körülmény, hogy a cionizmus a környező társadalommal szemben védekező-hátráló jelleggel bír, lehetőségeit eleve kiszabja. A cionizmus lehetőségeinek korlátozottságából következik, hogy a cionizmus távolról sem történelmi kényszerűség („dialektikus szükségszerűség“). Valamely kortünet u. i. még korántsem jelent olyan korkövetelményt, ami a fejlődés általános szempontjából életrevaló, vagy indokolt.¹ A társadalom egyenlőtlen fejlődése következtében az ideológiai törekvések is elágazók, sőt ellentétesek. Ezek a vonások persze a társadalom válsága idején még jobban előtérbe kerülnek. Minden ilyen vajudáson az a konkrétta váló ideológia tör keresztül, mely a termelési viszonyok változásának és alakulásának egyetemesen felel meg. Mellette az átlag-méretű kortünetek — még ha közben erőteljesen ki is fejlődtek — elkerülhetetlenül háttérbe szorulnak a elégtelenségük bebizonyosodásával pusztá kisérijelenségekké törpülnek. A francia forradalom előtti deizmus, a Rousseau-féle természetkultusz, az észimádat, a legutóbbi idők nihilizmusa, anarchizmusa, pánszlávizmusa, tolsztojánizmusa, páneurópaizmusa stb. mind olyan tünetek, amelyek bár hosszú időszakon át lényeges társadalmi tényezők, elégtelenségük következtében mégis fokról-fokra visszafejlődnek s helyet adnak a társadalmi szükséglet kon-

krétabb formáinak. Az egykor hatalmas szociáldemokrácia szemünk láttára „járta le magát“. Hasonló mozzanat észlelhető napjainkban az egyre szaporodó vallási szektákkal kapcsolatban, amik ugyancsak a gazdasági alap okozta felületi megrezdülés átmeneti eredményei. Hogy ez mennyire igaz, az abból is látható, hogy ezek a szekták mind a primitívizmushoz térnek vissza s ezzel a visszatéréssel nyilvánvalóan dokumentálják társadalomellenességüket. A cionizmusnak is az a lényeges próbaköve, hogy a kérdések összessége szempontjából, vég-eredményében képes-e egyetemesen átfogó jellegre szert tenni. S mert bizonyos, hogy a cionizmus a zsidó tömegek nagyobb részének problémáit nem tisztázza, ezért a cionizmus a zsidókérdésre és a társadalomra nézve nem előmozdító, hanem gátló tényező, s így fejlődésellenes. (Terminológiával kifejezve: nem-dialektikus.) Ebben a vonatkozásban lényegtelen, hogy a cionizmus kivételében előrehaladottabb formákat is ölt (kollektív telepek stb.) Az ilyesmi miniatűr-keretben, különállóan, az általános társadalmi fejlődést megelőzve mindig megkísérélhető. Az ilyen kísérletek azonban minden tetszetősségük ellenére sem rendelkeznek történelmi állóképességgel s különállásuk miatt a fejlődésre befolyással sem bírnak. Róbert Owen kísérletei a munkáskérdés elkülönített megoldására, vagy az amerikai stb. kollektív kolóniák (régebben a kereszténység kolostorai) mind ilyen sorsra jutottak.

A cionizmus fejlődésellenességét különben egész pályafutásán nyomon követhetjük.

A cionizmus szeret arra hivatkozni, hogy a zsidó tömegekben mindig elevenen élt az ezredéves cioni vágy. Adolf Böhmnek viszont mégis meg kell állapítania, hogy (a 19. században) „a keleti zsidóságban a cioni gondolat nem vert mélyebb gyökeret, bár nyomai megvoltak és a szigorúan orthodox tömegekben a nemzeti öntudat latens erőként dolgozott.“ (Die zionistische Bewegung, I. 59. o.) Azzal magyarázhatjuk ezt, hogy a keleti zsidóság ekkor még maga is számított a polgári fejlődés hozzáérkezésére, s a Haszkalah-val (felvilágosodási mozgalom) előre felkészült az esetleges társadalmi áthasonulásra. (Korábban a német zsidóság is hasonlóképp egyengette az asszimiláció útját, mielőtt az asszimiláció előfeltételei még hiányoztak.) Az A. B. által említett időben a keleti zsidóságnak a cioni gondolathoz nem is lehetett érzéke. Hisz a zsidóság mindig a környező társadalomhoz igyekszik idomulni s csak kudarcai esetén folyamodik az elkülönüléshez. Keleten azonban sem a polgári fejlődés, sem felülépítménye, a liberalizmus nem nyernek átütő erőt, sőt ellenkezőleg, az orosz viszonyok nehéz oldódása a zsidóság helyzetét súlyosbítja. Keleten az 1880. évi orosz pogromok vetik felszínre az első cionista áramlatot (Chovevé-Zion, B'né Mosche) s csak ekkor indul meg a kísérlet egy, a környező társadalmon kívüli megoldásra, a kolonizációra. Ezek a mozgalmak azonban még nem tudnak jelentőséghez jutni. A mai modern cionizmus csak a monopoltöke erősödése által kiváltott társadalmi erjedés és antiszemitizmus következtében ölt alakot, s korántsem véletlen, hogy Kelet és Nyugat ütközőpontján, Középeurópából indul ki. A cionizmus eleinte Nyugatról inkább Keletnek szól, s ezért jellege gyámolító. A politikát fentről csinálják“ — mondta Herzl. A nyugati cionizmusnak még ma sincs más jellege, mint a jóindulatú segítség, s ezért lehetséges, hogy olyan „jó cionisták“ mint Sir Herbert Samuel, Lord Reading és Smuts minden cionizmusuk mellett is asszimilált angolok maradnak, sőt a brit birodalom ministerei lehetnek. A nyugati cio-

nizmusnak ezért problémája a „hazafiassággal való összeférés“. A cionizmus gyámolító jellegének megfelelően hosszú ideig mindenütt valami intellektuális rajongás igyekezett a tömegeket a cionizmussal megbarátkoztatni. S ha később már sikerül is a cionizmusnak Keleten visszhangra találnia, az előbbiekből világosan látható, hogy a cionizmus kezdetétől fogva magán viseli a polgári szellemiség jegyét. A cionizmus szocialista változatának kispolgári vonása is tipikus.

Ha sorra vesszük azokat, akik a cionista mozgalmat kezdetben ideológiailag megfogalmazták, kiderül, hogy a cionizmus idealisztikus-humanisztikus légréből indult útjára. Az arisztokratikus-monarchisztikus életelvű Herzl, a bankár Wolfsohn, a chasszidizmusba elkanyarodott Nathan Birnbaum, a polgári író Max Nordau, — aki ugyan már látta a társadalom hanyatlását, de tovább nem jutott — a „kulturcionista“ Achad Haam, majd később a misztikus gondolatvilágú Martin Buber hosszú ideig a cionizmus elméleti irányítói. A cionizmus külső barátai is Nyugat polgári-liberális elemeiből, nagyköveteiből, nagyhercegekből, sőt lelkészekből rekrutálódnak. (Napjainkban szociáldemokrata vezérek is pártfogói.) Ezek után érthető ha a cionizmus polgári szellemiséggel bír, s hogy Herzl cionizmusa a „politikai szuverenitásban“ a „közjogilag biztosított otthonban“, sőt „államban“ stb., foglalja össze célkitűzéseit. Az előbbiek alapján azután természetes, hogy — „dialektikus-tömegakarat“ híján — a cionizmus hosszú időn át elsősorban diplomáciai tárgyalásokkal akar célhoz jutni s mert humanisztikusan-gyámolító, a pártfogásért minden árat megigér. Bárkivel tárgyalt a cionizmus — német császárral, angol külügyminiszterrel, török szultánnal, pápával, osztrák miniszterelnökkel stb. — mindenki előtt kihangsúlyozta azokat a speciális előnyöket, amikkel a tárgyaló fél számára a cionizmus célhoz segítése szolgál. Lord Salisburyt pl. arra teszi figyelmessé Herzl, hogy Indiát Palesztinán keresztül érheti el Anglia a legrövidebb uton, a Földközi-tenger s a Perzsa-öböl, illetve India közt egyenes vasuti összeköttetés létesíthető, s Palesztina különben is kitűnő támaszpont arra az eshetőségre, ha a szuezi csatornánál komplikációk merülnek fel. Ezért egyenesen Anglia érdeke, hogy védelme alatt önálló, palesztinai zsidó állam létesüljön... (Amikre Anglia adott alkalmakkor gondolt is.) Ugyanigy emelték ki Németország előtt várható hatalmi előnyeit, hogy kedvet kapjon a cionizmus támogatására. Herzl jóindulatát ugyanúgy hiba volna kétségbe vonni, mint a későbbi pionirok önfeláldozását. Ezért azonban kétségtelen túlbuzgóság volt Herzl részéről rámutatni a badeni nagyherceg, Bülov német külügyminiszter és Plehve cári miniszter előtt arra, hogy a cionizmus levezeti a zsidó ifjúság radikalizmusát. Felemlítjük ezeket a mozzanatokat, mert helyes világításba hozzák a cionizmusnak a polgári társadalom érdekében való szerepét s megértetik, hogy miért hangoztatja újból és újból annyi „nagyember“ (államférfi) a cionizmus iránti jóindulatát. A Herzléhez hasonló túlbuzgóság a cionista vezetők részéről ma is gyakran tapasztalható. Legyen elég pl. Misu Weissmann volt (romániai) zsidópárti képviselő egyik audienciájára utalnunk, amelyen a cionizmus elhárító szerepére való érveléssel apellált a kormánykörök támogatására.

Amíg Európa imperialista hatalmai a nagy összecsapásra csak készültek, addig persze szóba sem jöhetett a cionizmus gyarmatpolitikai célokból való felhasználása. Eddig az időpontig — a politikai akciók sikertelensége következtében — a cionizmusnak be kellett érnie a „praktikus programmal“: a már meglévő palesztinai kolóniák lassú

támogatásával, kulturmunkával stb. Ez időben a zsidóság nagy többsége a cionizmussal szemben még közömbös: 1912-ben a cionista kongresszusnak alig van több delegáltja, mint 7–8 évvel azelőtt, Herzl halála után. A nagy lehetőség a világháborúban érik meg, de korántsem a jobbra érdektelen tömegek „akarátának jelentkezése következtében“, mert a cselekvés ismét felülről lefelé, diplomáciai tárgyalásokkal indul meg. Nem befolyásolja ezt a körülményt az sem, hogy Londonból 4–5 ezer zsidó légionárius is csatlakozott a „felszabadító“ angol haderőkhöz. Ezért okozott a zsidóság nagy részének váratlan meglepetést a Balfour-deklaráció, mely — jellemző módon — Lord Rotschildhoz volt intézve. A zsidó kispolgár nem látott benne mást, mint az angol „biblianemzet“ nagylelkű ajándékát. S ha a zsidó nemzeti otthon elismerése, s a háboru utáni társadalmi nyugtalanság, valamint a világszerte erősödő nacionalista hullám lökést is ad a zsidó nacionalizmusnak, ez a deklaráció után következő első években mégsem mozgat meg oly nagy tömegeket, mint ahogy az várható volt. Ezekben az években a zsidóság vándorlása még elkerüli a nemzeti otthonot, pedig a világháború után általánosan nagy a kivándorlási mozgalom. A zsidóság nagy tömegeit is útra kényszeríti a rosszabbodó gazdasági helyzet, de az „épülő“ Palesztinába aránylag csak „beszivárgás“ és nem „bevándorlás“ irányul. Az Egyesült Államokba például még 1926-ban is több mint 102.000 zsidó vándorolt ki. Amikor viszont az Egyesült Államok határai lezárultak a kivándorlók előtt, akkor is a zsidó tömegek Kanada, Délamerika, Franciaország, s Belgium felé vették útjukat. A palesztinai kivándorlás még ekkor is alárendelt jelentőségű. A zsidó tömegek a fejlettebb gazdasági környezetet még saját „nemzeti otthonuk“nál is előbbre helyezik. Palesztina iránt az érdeklődés csak akkor kezd nőni, amikor a máshová vándorlás lehetőségei — a világválság terjedésével — sorra estek s már maga Palesztina is lehetőségekkel kecsegtet. Az utóbbi évek Palesztina felé irányuló nagyobb kivándorlása a cionista vezetők minden panaszra ellenére magán viseli az üzleties „elhelyezkedés“ bélyegét. Innen van az, hogy amíg Tel-Aviv lélekszámban tízezrekkel szaporodik s hamisítatlan európai polgárvárossá fejlődik, addig a kolóniák munkáshiány lehet, s az erdélyi kolónián pl. még ma is alig enyhült a létfenntartás gondja.

A Palesztinába irányuló kivándorlás s a palesztinai társadalom alakulása tekintetében lényeges tényező a „chalucok“ rétege. Ezek az úttörő elemek abból a zsidó ifjúságból kerülnek ki, amely a galuth körüli polgári hanyatlás „kilátástalansága“ következtében Palesztinára alapozza érvényesülése biztosítását. Palesztina fejletlen viszonyai szükségszerűen úttörő munkát követelnek. A chaluc pionir-munkája jutalmául-árául viszont arra törekszik, hogy a tőkés berendezéssel járó válság hullámmástól Palesztinában végre függetlenítsen magát. Ez a törekvése annál inkább szóba jöhet, mert úttörő munkája a földdel kapcsolatos (talajtermékenyítés, mocsárlecsapolás, útépités, erdősítés stb.) (Mezőgazdasági téren mindig létrejöhetnek ilyen elszigetelt életformák.) Ezért „kísérleti laboratórium“ Palesztina, s ezért szerepelnek benne a „függetlenítt“ együttélés különféle típusai (kvucák, kibucok, bérmunka nélküli magángazdaságok stb.) Ezek fejlődési útja persze eltérő. Amennyiben ezek a formák csak önellátásukra termelnek, úgy kikülönített, lassan növekvő szigetek. (Nem is említve, hogy egy-egy chaluc végleges letelepítése a szegényes pénzügyi lehetőségek mellett igen hosszadalmas folyamat.) Ezek a szigetek egymással és kifelé tulkevés érintkezési ponttal bírnak ahhoz, hogy döntő

gazdasági egésszé nőhessék ki magukat. Azok a telepközösségek viszont, amelyeknek termelése tulmegy az önellátáson, a tőkés renddel szemben kerülnek elkerülhetetlen függésbe. Ezek közt a kísérleti formák közt a „legfejlettebb“ a kibuc. Ennek már van társadalmi célkitűzése s programjában szerepel az osztályharera való felkészülés. A kibuc nagyobb egység is; lehetőleg minden szükségletét önmaga próbálja kielégíteni. Mintán azonban a kibucok nagyrészének végleges formája szintén földhöz kötött, ezért az önfüggetlenítési törekvés az „osztályküzdelmi“ célokat természetesen elhomályosítja.

A nagyobb méretű chaluc-bevándorlást az ország fejletlen viszonyai teszik természetessé. Ugyanakkor azonban a chaluc-bevándorlás egyik oka napjainkban a cionisták közt felmerülő érdekkellentéteknek. A chaluc életformákra való ideológiai-gyakorlati felkészülés — más szóval: a környező társadalomból való teljes kikapcsolódás — már jóval a kivándorlás előtt kezdődött. A cionista „szocializmus“ ezért szövögeti Palesztinán kívül is fejlődése szálait.

*

A modern cionizmus természete polgári-nyugati, a zsidó szocializmus viszont (már előbb) Kelet zsidó uccáiból indult el, a modern cionizmustól függetlenül. A zsidó szocializmus egyrésze a cionista vonatkozásokat később nyeri a nyugati cionizmustól s abban a mértékben válik fejlődésellenessé, amily mértékben áthatja a cioni gondolat. A cionista „szocializmus“ mennyiségi fejlődését így a minőségi visszafejlődés kíséri.

A zsidó szocializmus kezdetben kizárólag a zsidóság konkrét-aktuális kérdéseire állítódik be. A zsidó szocialista mozgalom a zsidó kézműves proletáriátus körében már a múlt század 80-as éveiben gyakorlati térre lép s a Bund név alatt szereplő párt 1897-ben (kb. az első bázei cionista kongresszussal egyidőben) tartja első kongresszusát. A Bund a nemzetiségi kérdés tekintetében sokáig ingadozott és hibázott s (később) az orosz szociáldemokrata szervezetekkel a föderáció kérdésében egyideig szakításra is került a sor, de — éppen mert meglehetősen tiszta volt az ideológiai tartalma — mindvégig harcos szervezet maradt. A háborúelőtti Bund az orosz szociáldemokrácia egyik legkitűnőbb alakulata s annak sok értékes vezetőt adott. (Pl. a később elhajló Martov is a Bund soraiból került ki.) A Bund bérharokban, gazdasági szervezésben, politikai iskolázásban vezette a zsidó tömegeket s élénken résztvett a környező társadalom törekvéseiben is. A háborúelőtti Bund sokban hozzájárult a zsidó tömegek anyagi-szellemi haladásához, s a jiddisch nyelvű irodalom ápolásához. Az 1905-i és 1917-i orosz történelmi események idejében történelmi szerep hárult a Bundra, a szabotázs-napjaiban pedig a bundista zsidó értelmiség áldozatkész beugrása jelentősen segített a nehézségekben. A Bund korában zsidó nemicionista szocialista szervezetek máshol is alakultak. A legerősebb köztük az északamerikai volt. A háboru utáni Bund s a hozzá hasonló alakulatok azonban (Lengyelországban, Egyesült Államokban, Bukovinában stb.) inkább a reformista szervezetekhez kapcsolódnak.

A cionista „szocializmus“ — mai formájában — egyrészt a cionizmus, másrészt a zsidókérdés fátum-illúziójának hatása alatt fejlődik, azzal a céllal, hogy a zsidókérdés megoldását az adott társadalom elkerülésével olyan formában szorgalmazza, mely a keleti zsidóság társadalmi helyzetéből s Palesztina elmaradt viszonyaiból a legelfogadhatóbban következik. Így kerül programjában előtérbe a kollektív életforma. Ez a „szocializmus“ tényezővé csak későn, Herzl ha-

lála után, kezd emelkedni. Természetesen ideológiai alapvetése eleitől kezdve nehezen megy, miután a legellentetesebb elemeket, a polgári cionizmust és a marxista szocializmust kell összehangolnia. A kaotikus elméleti viták a mozgalom során ezért végnékküliek, („Mind-en ülés alkalmával újabb és újabb programtervezetek nyertek elő-terjesztést” — állapítja meg Adolf Böhm is. Die Zionistische Bewegung. II. 73. o.) Érthető így, ha a cionista „szocializmus” a maga Kiáltványát nem termelhette ki. Legjelentékenyebb pártja a Poale Zion elejétől kezdve két mederbe különül. Kezdetben a marxizmus kihangsúlyozása erőteljesebb, később azonban ezt a cionista gondolat beszű-rődése mind jobban felvizezi. Bármennyi teret foglal is el azonban a marxizmus e „szocializmusban” a marxizmussal szemben csak igen nehezen tudja megnyugtanni a lelkiismeretét. A Palesztina-cél u. i. szükség-szerűen megköveteli az evolúciós gondolkodást s ennek a célnak a betartása a Poale-Ziont — akarva-nemakarva — szükségszerűen elvonatkoztatja — még szakszervezetei ellenére is — a zsidó tömegek valóságos kérdéseitől. Természeteszerű következmény tehát, hogy el-sodródik a környező társadalom rokonpártjaitól. Lassanként így helyezi előtérbe a Poale Zion többsége — ha harcok árán is — a héber nyelvet a tömegek élő jiddisch nyelvével szemben s dönt a cionista kongresszuson való részvétel mellett és jut el odáig, hogy Paleszti-nában már a Gordon-féle Hapoel-Hazair-Hitachduth szervezettel való fuziója is természetes. (A Hitachduth minden marxizmustól mentes „népszocializmust” hirdet, s „a nép minden rétegének teremtő ere-jét” vallja). Ezzel azonban a cionizmus és a marxizmus közti ellentét még nem jut nyugvópontra. A Poale-Zion kettészakad. A „baloldali” Poale Zion a jiddisch nyelv mellett, a kongresszusi részvétel ellen stb. foglal állást. Palesztina-igenlése azonban ezt az irányzatot is elte-relő mozgalommá avatja.

A világháború utáni társadalmi megmozdulások és nyugtalansá-gok befolyása alatt a „szocialista” cionizmus egy „radikálisabb” ága, a Hasomer-Hacair hajt ki Ber Borochof nyomán. A Haso-mer-Hacair kétségtelenül nagyobb nyomatókat igyekszik adni a marxista szempontoknak; az „arabokkal való együtt működés”, az „angol imperializmus elleni küzdelem” stb. szükségességét azonban megtartja. A Hasomer-Hacair is szorgalmazza a chalucok bevándor-lását s „úttörő” szerepét a kibucban törekszik kidomborítani. Mind-ezen elvek mellett persze elfogadja a Palesztina-evolúció gondolatát, ige-ni a héber nyelv favorizálását és a cionista akciókban való rész-vételt. Figyelmét és tevékenységét már a több éves chaluc-előkészítés alatt kizárólag Palesztinára összpontosítja s így a Palesztinán kívüli zsidó élettel való kapcsolatai teljességgel lazák.

A Poale Zion „legalaposabb theoretikusa, Ber Borochof bár — hogy a „valósághoz alkalmazkodjék” — többször változtatta elméletét, mégis a cionista „szocializmus” leghaladottabb képviselője. A borocho-vizmus szempontjai és következtetései a tőkés-, nem pedig imperialista fejlődés, s még kevésbé annak fasiszta fázisán épülnek. Borochof felfogása szerint a „termelési (földrajzi, éghajlati, etnikai stb.) fel-tételek” szerint különböző társadalmi csoportok elnevezése: népek, az azonos termelési feltételek között kifejlődött „tömegelekkülettű” tár-sadalmi csoportoké viszont: nemzetek. Mivel a zsidóság „exteriori-toriális nemzet” — amivel együttjár „abnormális osztálytagozódása” — ezért területi koncentráció útján kell átrétegezni, hogy a normális osztályharchoz szükséges saját proletáriátussal és „stratégiai pontok-kal” rendelkezhessék. A borochovizmus későbbi ideológusai a hiányos

nemzetmeghatározáshoz hozzávették még a „közös kulturális mult” fogalmát a főtételük így hangzik: „a társadalom vízszintesen osztályokra, függőlegesen nemzetekre tagozódik s a további fejlődéshez mindkettő normális jelenléte szükséges.” A nemzetnek ez a meghatározása tulajdonképpen a zsidóságot tartja szem előtt, s a meghatározásban a „termelési feltételek” kritériuma pótolja a nemzet két valódi előfeltételét: a területet és a közös nyelvet, amelyekkel pedig egyedül a zsidóság nem rendelkezik. Elég azonban utalni Svájc példájára is, amely nem valami „wilsoni” új alakulat, hanem történelmi gazdasági zárt egység saját, eltérő „termelési feltételekkel”, ennek ellenére azonban svájci nemzetről nem tudunk. Másrészt pl. az európai és kisázsiai görögök évezredekken át elkülönítve, más és más feltételek közt fejlődtek, nemzeti összetartozásuk azonban mégis kétségtelen.² A nemzeti kérdést a Borochof-féle elmélet a szociális kérdéssel egy színvonalra emeli, sőt még előtérbe is állítja, mert felfogása szerint a zsidóság „nemzeti normalizálódásnak” meg kell előznie a zsidókérdés szociális megoldását. Holott: „A történelmi materializmus nem tagadja, hogy az osztálycsoportosulások mellett számos más csoportosulás is van. Állítja azonban, hogy az osztálytársadalmak történetmenetére az osztálytagozódás a döntő jelentőségű, míg a nemzeti, vallási stb. csoportosulások szerepe másodrendű” (Thalheimer: Einführung 150. o.) A nemzeti felszabadítás, népi örendelkezés, önkormányzat stb. követelésesei igen nagy jelentőséggel bírnak, közvetve azonban mindezek az egyetemes célt, a társadalom megváltoztatását kell, hogy egyengessék. S ha a cionista „szocializmus” hangoztatja is, hogy a nemzeti megoldásra vonatkozó fáradozásai csak a későbbi szociális megoldást próbálják megkönnyíteni, úgy utalni kell arra, hogy a zsidó nemzeti mozgalom külön úton, saját módszerrel — szektáriusként — halad az útján, míg minden más mai nemzetfelszabadító mozgalom az általános társadalmi célkitűzésekkel kapcsolódik. Már Marx leszögezte, hogy csak azok a nemzeti-nemzetiségi mozgalmak állnak a haladás szolgálatában, amelyek az uralkodórendszer gyengítik. (Az ő korában az abszolutizmus ellenes magyar és lengyel szabadságmozgalmak, ellentétben a reakciós cári Oroszországtól irányított pánszláv mozgalmakkal.) Ez a magyarázata annak, hogy a mai gyarmati népeknek még monarchisztikus célú harca is pl. egy imperialista „demokráta” köztársaság ellen az általános fejlődést segíti elő, miután akciója az imperializmust lazítja. A cionizmus lényege így nem kollektív telepkesérletekben, higiéniai és pedagógiai „eredményekben”, hanem abban fejeződik ki, hogy valójában az angol gyarmatpolitika eszköze s annak további erősödését szolgálja.

Borochof nemzeti-nemzetiségi fogalom meghatározása csak azok közt az elméletek közt termelődhetett ki, melyeket a századelejei liberalizmus e téren felállított. A középeurópai nemzetiségi mozgalmak ebben az időben külső, imperialisztikus hatalmak érdekeit szolgálták. Céljuk Középeurópa új gazdasági felosztása, a német imperializmus vámaszainak megsemmisítése és keleti terjeszkedésének megakadályozása volt. Az ellentéteket Olasz- és Oroszországból, s a Nyugatról irányított Balkán-államokból szívtották. A háború előtti nemzetiségi mozgalmak polgári felszínességük miatt inkább értelmiségi jelleggel bírtak, (diákok, lelkészek, nemzetiségi értelmiségiek voltak a harcosai) ellentétben a mai nemzetiségi mozgalmakkal, amelyek mindinkább szociális céllal a lufól törnek fel. A háborúelőtti nemzetiségi mozgalmaknak e lényegét a szociáldemokrácia sem látta s együtt hirdette a liberális polgársággal, hogy „csak a nemzetiségi

ellentétek fenyegetik az európai békét". Így burjánzottak ki a szociáldemokrácia különféle nemzeti-nemzetiségi elméletei. (Bauer, Renner). Ezek a téves elemzések az egységesítés helyett magának a szociáldemokráciának is nemzetiségekre való széttagozódását segítették elő. (Csehszlovákiában pl. ma cseh, német, magyar szociáldemokrata pártokról tudunk.) Boročov nemzeti-nemzetiségi novuma csak ebből a légkörből nőhetett ki.

Nem kevésbé tarthatatlank a boročovizmus egyéb tételei. Így pl. leszögezi hogy: miután a zsidóságban túltengenek a közvetítő elemek, ezért kevés proletáriátusával a társadalom megváltoztatását a maga részéről alig segítheti elő. Így állítja fel azután előbb a zsidóság termelő pályákra való átrétegzésének a követelményét, ami viszont csak területi koncentráció útján lehetséges. Természetesen a tőkés rend imperialista szakaszában ez a tétel elfogadhatatlan. A tőkés termelésben a társadalom fejlődése egyenlőtlen; az iparilag fejlettebb országok érdekszféráikat tőkekoncentrációval, gyarmatosítással növelik, — már pedig a függőségbe került országok és társadalmi csoportok utvonallát az előbbieket határozzák meg. A föld fokozódó felosztásával az imperializmus minden emberlakta pontra elhatol. Ez a körülmény is lehetetlenné teszi, hogy minden ország és minden egyes társadalmi csoport a tőkés fejlődés egyazon útját járja. A tőkeexport, gyarmati extraprofit, imperialista versengés stb. meggátolják ezt, jóllehet a nehézipar exportja és a tőkeexport némileg előbbre juttatja az elmaradt országokat és gyarmatterületeket. Az imperialista szakasz tulajdonságainak ez a figyelmen kívül hagyása már nem egy olyan tévleméletet keltett életre, mely szerint az „egészséges“ polgári fejlődés és saját proletáriátus létrehozása“ előbbre való az általános szociális célkitűzésnél. Így pl. Struve is a század elején arra a következtetésre jut, hogy a fejletlen Oroszországban a szocialista szempontok mindaddig nem jöhetnek számításba, míg polgárilag-iparilag ki nem fejlődik. Struve ezután lépésről-lépésre el is távolodott „marxizmusától“, hogy végül a cári miniszterségig vigye. A múlt századvég; Romániában is hasonló jelenség játszódtott le, amikor a külföldön tanuló, szocialista tanokkal átítatott fiatal értelmiség hasonló „felismerés“ alapján — a polgári fejlődés elősegítése céljából — testületileg belépett a polgárosulást hirdető liberális pártba, amely aztán felismerhetetlenül megemésztette. Az áldialektikai elhajlás szükségyszerűen a lépésről-lépésre való eltéréshez vezet. Ezt a sorsot még olyan valaké, mint Plechanov sem kerülhette el.

Ha elismerjük, hogy az előrehaladottabb gazdasági területek fejlődésükben-hanyatlásukban meghatározzák a többi, különböző fokozatú országok és társadalmi csoportok útját, akkor nyilván való annak is az igazsága, hogy az utóbbiakra egy magasabb fejlődési fokra való átlendülés vár mihelyt a vezető gazdasági csoportok fejlődésük tetőpontján tuljutottak. A fokozatokat átugró fejlődés érvényesülése ilyen körülmények közt törvényszerű. Így fejleszthette ki Északamerika — a hűbéri társadalom nélkül — magassfokú tőkés termelését; nőhetett ki imperialista állammá — az európai semától elütő alakulása ellenére — a japán szigetország, s csak így lehetséges, hogy ma nomád népek vonhatók be a szocialista építésbe. Hasonlóképp a zsidóság produktív tétele — a helyesebb társadalmi berendezkedésben — olyan új lehetőségek által válók általánossá, amelyek mellett az u. n. „fokozatos“ átrétegzés eltörpül.³ Természetesen ez a fejlődés is rendelkezik a maga szakaszával; a kötött és a szabad lehetőségek mértékének terjedelme azonban a két uton összehasonlíthatatlan.⁴

A tőkés rend imperialista fázisában is a nehézipari proletáriátusé a történelmi emeltyű szerepe, de éppen ezen idők kapcsolatainak elágazása teszi természetessé, hogy a társadalmi ellenállás más és formában, minden pontról kiindulhat. Az utóbbi évek bérmozgalmai nagyrészt az alárendeltebb iparban mentek végbe (textil, építési, közlekedési, bőr, konfekció, sőt cipésziparban). A tőkés rend mai állapotában minden ilyen megmozdulás sulya növekszik. Így válnak jelentőssé a termelés szempontjából alacsonyfokú gyarmati mépek, sőt a termelésből teljesen kiesett munkanélküliek mozgalmai. Az osztályküzdelem éppúgy folyik a nemzetileg tiszta területeken, mint a nemzetiségileg kevert pontokon. Jó példa erre az Egyesült Államok. Az üzemekben dolgozók közös osztályérdeke mindenütt csökkenti a nemzetiségi különbséget s a borochovizmus mégis igazolni próbálja, hogy az osztályharc a nemzeti határok szerint alakul, nem is említve, hogy a tőke és az osztályharc fokozódó nemzetköziségére egyáltalán nincs tekintettel.

A zsidóság s közvetve az egyetemes társadalmi érdekek ellen vét a cionizmus, amikor a társadalom gyökeres megváltoztatásánál előbbre helyezi az „átrétegezés“ jelszavát, mert mialatt így tiz-, vagy akár száz-ezreket tesz produktívvá, közben az össz zsidóságot teljesen inaktívváálja. A cionizmus minden irányzata a zsidóságtól társadalmilag abszolút passzivitást s a napikérdések bagatellizálását követeli, amikor ő maga az össz zsidóság csak egy töredéke számára nyújthat némi segítséget. Felelőssége — napjaink imperialista-fasiszta szakaszában, amikor már elsősorban a cionizmus akadályozza meg a zsidó tömegek konkrét állásfoglalását az aktuális kérdésekkel szemben — még sulyosabb. Jellemző ebben a vonatkozásban, hogy még *Katzenelson* cionista munkásvezérnek sincs más megállapítása a német zsidóság problémájával kapcsolatban, minthogy egy „új egyiptomi kivándorlásról“ beszél. Hasonlóképp Mussolini „zsidóbarát“ lapjai egyöntetűen

¹ A létezés jogcímén pl. a cionista-reviziónizmust is „dialektikusnak“ kellene elismerni. Hisz ez a mozgalom is jelentékenyen felfejlődött, s ha más formában is, de megvannak a történelmi előfutárjai. Pl. röviddel Herzl fellépése után a Herzl eredményeivel elégedetlen egyetemi ifjak egy csapatja fegyveresen akart a török Palesztinába betérni. — ² Helyes felfogás szerint a nemzet a nyelvnek, területnek, gazdasági életnek, pszichikai megegyezésnek (nemzeti karakternek) történelmileg előállott tartós közössége, amely a kulturális közösséggel nyilatkozik meg. — ³ Az oroszországi zsidók átrétegezése — valóságos és szétszórt helyzetükhöz alkalmazkodva — egy időben többféle irányt követ. Szerepét jutnak: 1. a mezőgazdasági telepítések (krimi, ukrainai, fehéroroszországi kolonizációk); 2. az elővárostelepítések; 3. a birodalmi kolonizáció, amelynek célja a zsidók nemzetiségi, kulturális közigazgatási egyenjóságán kívül az önálló államélethez való segítés. Ez azonban, mint Ottó Heller hangsúlyozza nem kötelező, hanem „fakultatív“, minden más átrétegezési tevékenységtől függetlenül; 4. jelentős szerephez jut a zsidó kézművesség fejlesztése és szövetkezeti bekapcsolása a termelésbe. Végül 5. a zsidó ifjúság tömegeinek elhelyezése az iparban. Volt idő amikor általános nézet szerint a zsidóság átrétegezésében elsősorban a mezőgazdasági telepítés volt a döntő, ma azonban az ipar iránt a zsidó ifjúság észrevehetően nagyobb érdeklődést tanúsít. Példája ez a mennyiségnek a minőségbe való átesapására. A tultengő zsidó szellemiség így találja meg legegészségesebben az ipari leleményességben való levezetődését. — ⁴ Az a kérdés, hogy népileg a zsidóság fennmaradó vagy beolvadó erői lesznek-e hatalmasabbak, mint minden más népnél és társadalmi csoportnál, még teljesen beláthatatlan.

a németországi zsidókérdés megoldását „a zsidó állam és a zsidó kivándorlás“ tételezésében látják. Ezeknek a felfogásoknak a szándéka nyilvánvaló: zsidókban-nemzsidókban begyökereztetni a hitleri uralom megdönthetetlenégének hitét. A cionizmus felelőssége azonban még ezen a ponton is tulmegy, mert mialatt a fasizmus mindenütt előre tör, azalatt a zsidóság az őt is fenyegető támadással szemben — jó-részt a cionizmus jóvoltából — teljesen felkészületlen. Az „átrétege-zés“ jelszava mellett a zsidóság tömegei magukra maradnak, ahelyett, hogy a társadalomban adott természetes szövetségeseikhez közeledné-nek. Ezek szempontok döntik el a zsidóság „nemzetté“ való nyilvání-tásának gondolatát. Ennek a tételezésével u. i. a zsidóság szociális problémái sikkadnak el, amikor a nyugati- és keleti-, nagypolgár- és proletár-, asszimilált- és népi-zsidóságot közös színvonalra állítja. A zsidóság szociális problémáinak gyakorlati napirendje: a keleti és kö-zépeurópai zsidóság nem nemzeti, hanem nemzetiségi mozgalma. A közös társadalmi célt ez hozza közelebb.

(Még egy közlemény)

LI-FU-SZUN GAZDA ÉS CSELÉDEI (VII.)

Irta: REMENYIK ZSIGMOND (Budapest)

Az úr szölleje. Boldog szabadságomnak is nemsokára befelleg-zett, mert alávaló családom ismét megjelent és újból nyakamba varrta magát. Gyalázatos feleségem szöke festett hajával, vékony szájjal és gonosz szemeivel, nyomában piszkos és megátalkodott gyermekeim-mel egy napon se szó, se beszéd lemászott abba a használatonkivüli meszesgödörbe, ahol éppen meghuztam magam. Munkának megint hijján voltam, a kutya se keresett se uccaspröket, se pestises kórház alkalmazottakat, se pecéreket és még a cancellárius úr se üzent értem, hogy megint szolgálatába álljak. Költöttem tehát és éppen a vad-macskákról és a csörgőkigyókról farigcsáltam verseket, amikor alá-való családom megjelent.

— Szüretre keres szüretelőket a gazda, — mondotta mindjárt gaz feleségem, még ki sem pihente magát és mindjárt ezzel kezdte, — a szüretelés meg éppen olyan foglalkozás, amit nekünk teremtett az isten. Szedd gyorsan a lábaidat, eriggy jelentkezni, jelents be mind-nyájunkat gyerekeiddel együtt, nehogy kimaradjunk.

Keletlenül felállottam és lassan szedtem sátorfámat.

— Ne légy olyan határozatlan, — förmedt rám feleségem és gye-rekeim is vele együtt mindjárt ócsárolni kezdtek, — mindig tudtam hogy nehéz a fejed, de hogy azt ne tudjad megérteni, hogy egy ilyen szüretelő munka mit jelent, mégsem hittem volna. Ott reggeltől estig szöllőt zabálhat az ember, egyet a puttonyba, másikat a bendőbe, és így tovább. Szedd csak a lábadat és addig haza ne gyere míg el nem intézted a munkásverbuválóval a dolgot.

Keletlenül és szomorúan másztam ki a meszesgödörből és hosz-zas csavargás után elmentem jelentkezni. A munkásverbuváló a gazda istállóinak egyikében ütötte fel tanyáját. Egy nagy pajtában lánán ült a verbuváló, előtte ténta és papiros. Rövidrenyirt őszhajú fejére minduntalan rászállt egy légy, ott kitojta magát és mielőtt a verbun-kos gazda rácsapott volna nagy tenyerével, felröppent hirtelen. Mivel a legyet nem tudta agyonütni, a verbunkósgazda a szüretre jelente-